

JULIUSZ MIEROSZEWSKI

A magyar lecke

(részletek)

Emigrációban állandóan a következő mondatot szokás hajtogatni cikkekben, beszédekben, ünnepségeken: „Amikor majd Lengyelország újra szabad lesz...” Vajon mit kell érteni ezalatt? Állami önrendelkezést, demokratikus rendszert vagy pedig mindkettőt?

Lengyelország akkor is visszanyerheti önrendelkezését és függetlenségét, ha nem a nyugati demokráciákra jellemző rendszer van ott életben.

A következőkben a szabadságtörekvést fogjuk összevetni a politikai rendszer kérdéskörével. Személyes meggyőződésem: ha ma – 1956 novemberének első tíz napjában – a legbecsületesebb körülmények között titkos és nyílt választásokra kerülne sor, akkor a szavazatok 50, sőt talán 60%-a is Gomułka-ra esne.

A lengyelek mindig emberre szavaznak, nem pedig listára. Képzelnék bele magunkat a lengyel választó helyébe! Vajon kire is szavazna? Valódi népszerűségnek jelen pillanatban csupán két ember örvend Lengyelországban: Wyszyński bíboros és Władysław Gomułka.

Az emigrációban élő olvasó azt mondhatja erre: „Nem valódi választások lennének azok, és ezt szabadságnak sem lehetne nevezni.” S ezzel el is jutottunk egy alapvető dologhoz. Szabadságon emigrációs összefüggésben nem csupán a demokratikus rendszer visszaállítását kell értenünk, hanem mindezelőtt a kommunizmus felszámolását.

Biztosan állíthatjuk, hogy Oroszországgal szemben teljesen magunkra vagyunk utalva. Egy nemzetközi intézmény – mint ahogy azt Magyarország példáján is láttuk – nem fog egy kicsi vagy közepes állam segítségére sietni. Lengyelország és Oroszország háborús esélyei között olyan hatalmas a különbség, hogy akármilyen felkelés bukással végződne.

Az otthonról idejövő lengyelekkel beszélgetve azonnal kiviláglik, hogy Lengyelországban az emberek nagyon is tisztában vannak mindezzel.

A szabad választásokat említve megkockáztattam, hogy ma Gomułka-ra esne a szavazatok 50, sőt talán 60%-a is. Miért? Többek között azért is, mert a jelenlegi helyzetben senki sem adná a szavazatát egy kimondottan oroszellenes politikusra vagy tábornokra, aki azt kiabálná, hogy nem hagyja magát, ezzel ugyanis holnap orosz beavatkozást idézne elő, holnap-

után pedig el is menekülne valamilyen új *Zaliscsikin*¹ keresztül. Abban a hitben szavaznának Gomułka-ra, hogy ő gondoskodik arról, hogy megmaradjon az a hiányos önrendelkezés, amelyre tíz esztendőn keresztül oly keservesen vártak.

Természetesen nem ilyen eredménnyel végződne a választások, ha a politikai helyzet másképpen alakulna. Ha mondjuk Lengyelország semleges tömbbe kerülne, vagy ha számunkra elképzelhetetlen körülmények következtében Oroszország helyzete végzetesen megrendülne. A választások szélesebb összefüggésben zajlanak. Különösen olyan országokban, mint Lengyelország, a nemzetközi helyzetnek döntő szerepe lehet még a legtisztességesebben lezajlott választások eredményét illetően is. Nyilvánvaló, hogy Gomułka és pártja fő politikai tőkéje a lengyelek jelenlegi sajátos helyzetéből származik. A kommunisták mindig elmondhatják: „kisebbségben vagyunk, de csakis nekünk van esélyünk kiegyezni Moszkvával, valamint kialkudni Lengyelország számára egy olyan státuszt, amelyre rajtunk kívül senki más nem volna képes”.

Teljes képtelenség és valódi nonszensz lenne Gomułka-t politikai programjának az oroszokkal kapcsolatos pontja miatt támadni. Ha ma a kormány élén egy párton kívüli politikus állna – amennyiben észszerű gondolkodású és felelősségtudatos volna –, ugyanolyan politikát folytatna Oroszországgal szemben, mint Gomułka.

Akárki is lenne kormányon Lengyelországban, olyan politikát kellene folytatnia, amelynek alapja a lehető legjobb viszony kialakítása Moszkvával. Ez azonban semmit sem változtat azon, hogy a jelenlegi politikai helyzetet a lengyel kommunisták a saját hasznukra igyekeznek fordítani. Egyszóval próbálják majd meggyőzni a népet arról, hogy a jelenlegi körülmények között az önrendelkezés és a függetlenség csakis az ő elképzeléseiknek megfelelően valósítható meg.

Zárójelben érdemes megemlíteni, hogy Gomułka számára már túl késő van ahhoz, hogy változtasson a politikáján. Vagy megmarad független vezetőnek, vagy pedig odébbáll. Ha Lengyelország mostani hely-

¹ Zaliscsiki: kisváros Ukrajnában. Lengyel neve: Zaleszczyki. A két világháború között a Lengyel Köztársaság része volt; a korábbi lengyel–román határ mellett helyezkedett el. 1939 szeptemberében, nem sokkal a második világháború kitörése után elfoglalták a szovjet csapatok. A „zaleszczyki országutat”, amelyen keresztül ekkor nagyszámú lengyel politikus és köztisztviselő távozott Romániába, sokáig ironikusan emlegették mint a lengyel elit dicstelenné tartott menekülésének szimbólumát.

zete teljes csatlósztáuszra változna, akkor ez Gomułka-nak és minden követőjének a könyörtelen likvidálását vonná magával. Biztosra vehetjük, hogy a politikus és az emberei sem vonják ezt kétségbe. Ez magyarázza a hadsereg gyors újrалengyelesítését, s a kulcsbeosztásokat betöltő emberek körében végbement sebes „örségváltást”.

Az emigrációban kétféle nézet alakult ki e kérdésekkel kapcsolatban. Az első elvet vallók az állam és a nép érdeke fölé helyezik a világeszmét. Ők a nemzetközi antikommunizmus követői, akiket korábban a „sztálinisták *à rebours*”² kifejezéssel illettem. Ahogy a sztálinista kommunisták a Moszkvával való szolidaritást a nemzeti, illetve állami érdekek és érzelmek fölé helyezték, úgy a nemzetközi antikommunisták a bolsevikellenes hadjárat eszméjével való szolidaritást helyezik az állami, illetve nemzeti érdekek fölé.

A fent említett nézet követői azt vallják, hogy a függetlenség és önrendelkezés nem egyeztethető össze a kommunizmussal. Az első vélemény szerint tehát – amelynek elvileg minden más véleményt alá kellene vetni –, meg kell szüntetni a kommunizmust Lengyelországban is és mindenütt máshol. [...]

A Kultura viszont nem azt az álláspontot képviseli, hogy Lengyelország érdekeit alá kell vetni a nemzetközi antikommunizmusénak. Folyóiratunk előző oldalain már rámutattunk arra, hogy egyik jelenlegi nagyhatalom sem folytat világeszme-politikát. Az Egyesült Államok – jöllehet, kimondottan kommunizmusellenes – egyáltalán nem hadjárat-politikát folytat, hanem az állami érdekeken alapuló, hideg politikát. Mindig is úgy véltük, és továbbra is azt tartjuk, hogy az állam és a nemzet érdekei a lengyel politika egyedüli szempontjai. [...]

*

Nagy Imre miniszterelnök az első kommunista nemzeti hős. Aki hallotta a rádióban megrázó felhívását november 3-ról 4-re virradó éjszaka, élete végéig sohasem fogja elfelejteni azt a hangot.

Nagy Imre nem szakított a kommunizmussal. Ugyanakkor mégis megmaradt magyarnak. A magyar felkelők egyik rádióállomásán az hangzott el teljes igazsággal, hogy a szovjet tankok eltemetik a magyar kommunizmust. Mert ha csak azon az áron lehet kommunistának lenni, hogy valaki elárulja hazáját, vajon ki akarhatna az lenni? Kádár József [nem

tudni, hogy Kádár János mi okból szerepel az eredeti szövegben József Kádárként – *a fordító*] áruló, aki erőszakkal foglalta el a „miniszterelnöki” széket. Ha a nyugati nagyhatalmak Magyarország törvényes kormányának ismerik el az övét, akkor az komoly kérdéseket fog felvetni az emberben.

Mi történt Magyarországon? „...egy olyan állam hadserege, amely harminckilenc esztendővel ezelőtt első ízben vívott ki győztes forradalmat, most a demokratikus törekvések mihamarabbi megvalósítását követelő néphe lött.” Így ír erről a Po Prostu című varsoói hetilap.

A magyarok hőstörténete példátlan, halált megvető bátorságnak és hősiességnek az ötvözete. Sajnos ezen erények nem pótolták a politikai terv és a megfontoltság hiányát. Tizenegynéhány nap leforgása alatt Magyarország kommunista államból demokratikus, koalíciós és semleges kormányral rendelkező állammá alakult. Ha ez a program két évre lett volna szétosztva, lehetséges, hogy sikerült volna megvalósítani. Talán az oroszok belementek volna komolyabb engedelmekbe, de akármelyik pártatlan megfigyelő számára egyértelmű volt, hogy nem fognak beleegyezni egy demokratikus kormány létrehozásába és a szabad választások lehetővé tételébe. Ha ugyanis beleegyezének abba, hogy szabad választások legyenek Magyarországon, akkor azt is hagyniuk kellene, hogy lehessenek szabad választások Lengyelországban is. Az Oroszországtól való függetlenedés politikájának fokozatosan kell megvalósulnia, és az első lépés az ügy érdekében nem a szabad választások engedélyezése, hanem a hadsereg kivonása az országból.

Nagy Imre engedett a tömegek nyomásának, és a szabadságtörekvések drámai licitálásába fogott, miközben a szovjet hadsereg szép lassan és szervezett módon elárasztotta Magyarországot. Az előrenyomuló szovjet erővel szemben eleinte nem történt fellépés, hogy ne hergeljék Moszkvát. A szovjet tankok oszlopokba rendeződve elfoglalták helyüket Budapest körül, s akkor került sor az ultimátumra, valamint Nagy Imre küldöttjeinek a letartóztatására.

Vajon így kellett ennek történnie?

Nagy Imre miniszterelnök kormánya nem volt ura a belső helyzetnek, mint ahogy a feldühödött tömegnek sem. Ez az a pillanat, amikor véget ér a politika, és a teljes kiszámíthatatlanság lesz a szó.

A magyar tragédia egy éles vonalat húzott: egyrészt ott van a sztálinizmuspártiak válasza, másrészt pedig a nemzeti kommunista pártoké.

2 *à rebours*: francia szó; jelentése: ellenkezőképpen.

Sztálinizmusellenes álláspontot Lengyelország, Olaszország, Kína, Belgium és Jugoszlávia kommunista pártja képviselt Magyarországgal szemben.

Sztálinizmuspárti nézeteket pedig a Pravda, Izvesztija és a Komszomolszkaja Pravda című szovjet lapok hirdettek a magyarok drámáját illetően; valamint a francia kommunista párt sajtószervei, élükön a L'Humanité című újsággal; továbbá a keletnémet kommunista sajtó.

Nyugtalanító ebben a felállásban az, hogy a keletnémet sztálinisták egyetértettek a moszkvaiakkal. Zsukov marsall hagyományos sztálinista stílusban megfogalmazott beszéde, amelyet Moszkvában, a Vörös téren tartott az októberi forradalom ünnepe alkalmából, nagy lelkesedést váltott ki a keletnémet kommunista sajtóban. Nincs eltérés aközött, hogyan ítélte meg a magyar felkelést Zsukov marsall (aki a „reakciók és fasiszták” szavakkal illette a lázadás résztvevőit) és a Neues Deutschland keletnémet napilap. A magyar felkelők elítélésében a rekordot a L'Humanité és a Neues Deutschland érte el. Még egy lépés, és a Neues Deutschland így fog nyilatkozni: igazunk volt, hogy nem engedünk teret „olvadásoknak” nálunk. Az „olvadáspárti” országoknak most súlyos büntetésben van részük azért az eretnokségért, amit elkövettek. Nem Gomulának, hanem az öreg Ulbrichtnek volt igaza!

A sztálinista orosz–német szolidaritás már magában is halálos veszedelmet rejthet a sztálinizmusellenes Lengyelországra nézve. [...]

Most, mikor e szavakat írom, nem rendelkezünk elegendő adattal ahhoz, hogy azt állíthassuk, hogy a magyar felkelés fordulópontot jelentene Moszkva politikájában. Azzal viszont tisztában kell lennünk, hogy az SZKP XX. kongresszusa előtti politikai vonalhoz és módszerekhez való visszatérés csakis a tankokra való hagyatkozás által lehetséges.

Cikkem vége felé közeledve szeretnék néhány pontot kiemelni.

Minden szempontból nézve szerencse, hogy Gomulka nem kényszerült arra, hogy Nagy Imre sorsára jusson. Egy esetleges felkelés a jelenlegi helyzetben csakis bukást hozott volna nekünk. Le kell szögeznünk, hogy a valóságban a jogos követelések, ha nem a megfelelő pillanatban harcolják ki azokat, végzetes demagógiává lehetnek. A nyílt, szabad választások Lengyelországban vitathatatlanul jogos törekvések. De ha ma a sajtóval, rádióval és minden rendelkezésünkre álló eszközzel arra buzdítanánk az otthoni lengyeleket, hogy sztrájkoljanak, tüntessenek, tömegesen fel-

lépjenek, arra kényszerítve Gomulát, hogy legyenek szabad választások, valójában nem szabad választásokat érünk el vele, hanem csupán eltemetnénk azt az amúgy is korlátozott politikai szabadságot, amelyet tíz esztendő után sikerült megszereznünk.

Nagy Imre miniszterelnök olyan kormányt hozott létre Magyarországon, amely a nem-kommunistákat képviselte. Mégis tiszta uszítás lenne e pillanatban hasonló lépést követelni Gomulától. Kétségtelen ugyanis, hogy jelen helyzetben Moszkva ezt hergelésként könyvelné el.

A kockázat elengedhetetlen velejárója a politikának, azonban sohasem kellene átlépnie a siker valószínűségének a határát. Apátiáról és közönyről szó sem lehet. Minél szilárdabban lesz a nyeregben Gomulka, s minél jobban fog nőni a társadalom bizalma az újrалengyelesztett hadseregben és az állami függetlenségben, annál több teret fognak nyerni a széles tömegek is. Gomulka nem menekülhet el a sorsa elől. Minél közelebb lesz Lengyelország a valódi függetlenséghez, annál erőteljesebben fognak növekedni a szabadságkövetelések, valamint az igények egy tisztességes, demokratikus irányítású népképviselőlet létrehozására.

Ugyanakkor mindig is észben kell tartanunk, hogy a lengyelországi demokráciát célzó minden lépést olyan cselekedetként fognak értelmezni Moszkvában, amely... veszélyt jelent a Szovjetunióra nézve. Éppen ezért, amikor rendszerváltozást követelünk, sohasem szabad azt oroszellenesen tennünk. Ha demokratikus reformokat kívánunk, mindig hangsúlyoznunk kell, hogy a jószomszédi viszony elveire akarjuk alapozni a lengyel–orosz kapcsolatokat.

Rossz lenne, ha a lengyel társadalom arra a következtetésre jutna, hogy Magyarország sorsának elkerülése céljából le kell mondani az ellenállásról, és be kell érni azzal, ami van. Még rosszabb lenne, ha figyelmen kívül hagyná a véres magyar leckét. Az egyedüli valódi út a kettő között húzódik. Amennyiben a reformkövetelések fokozatosan fognak végbe-menni, s ezekhez Lengyelország függetlenségének megerősödése és gazdasági előrelépése is társul, s ha a demokráciát célzó heves indulatok hajlandóak mellőzni szovjetellenes fullánkjukat, akkor komoly esély van arra, hogy mindezt siker fogja koronázni.

Népünk jelenleg nem könnyű politikai helyzettel áll szemben. Csak Oroszország és Amerika engedheti meg magának, hogy hibázzon, Lengyelország vagy Magyarország nem.

(1956. november)

Fodor Áron Szabolcs fordítása